

Міньковська І. І., к. філол. н., доц. Малахова О. А.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА»

НЕСЕКСИСТСЬКА МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЧУТЛИВОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Ми впевнені, що кожному і кожній з нас ще з дитячого садочка знайомою є ситуація, коли в одній половині ігрової можна натрапити на кубики, машинки, набори для маленьких столярів і теслярів, а в іншій половині – на книжки, ляльок та домогосподарське начиння. Потім одну половину дітей одягають у джинси і комбінезони, заохочуючи їх вилазити на дерева, грати у м'яча і брати участь в інших рухливих іграх просто неба, а другу половину – у коротенькі спідниці, напучуючи їх поводитись чемно і обережно, щоб «нічого не виглядало». Пізніше, у підлітковому віці, дітей у штаних наставляють «їсти так, як справжні чоловіки», а дітей у спідницях повчають стежити за своєю вагою і в жодному разі не товстішати. До школи представники однієї половини – ті, що у джинсах, – біжать у кросівках і бутсах, гасаючи там, де їм заманеться, тоді як представниці іншої половини – ті, що у спідницях, – шкандибають на підборах-шпильках. У класі, а потім і в аудиторії, чомусь мається на увазі, що дівчата ненавидять і не здатні досягнути математику, природничі науки, технічні спеціальності, тому будувати літаки та кораблі, писати комп'ютерні ігри в нас можуть тільки хлопці. Бачимо, що ці дві групи людей стають різними не тільки біологічно, але й соціально. І не природа робить їх такими, а ми самі, наша культура, виховання, освіта тощо [1].

Питання гендеру та гендерної політики є надзвичайно актуальними у сучасному світовому дискурсі. Значні зрушення у поширенні знань і досліджень на цю тему стали можливими спочатку завдяки Програмі рівних можливостей та прав жінок в Україні (спільний проект Європейського Союзу, Шведського агентства з питань міжнародної співпраці та розвитку (Sida) та Програми розвитку ООН, стартував у 15.09.2008), а згодом через впровадження низки національних документів та реалізацію «Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року», за яку відповідає [Міністерство соціальної політики України](#). Усі закони, постанови та розпорядження, прийняті Україною з огляду на досягнення гендерної рівності в рамках Цілей розвитку тисячоліття, мають на меті забезпечити рівні можливості для жінок і

чоловіків у всіх сферах суспільного життя відповідно до міжнародних, конституційних та внутрішніх зобов'язань нашої країни [2].

Яке ж значення мови у цьому процесі? Кожен народ має власний життєвий досвід, що закріпився в його мові та культурі, а кожна мова відбиває в собі певні знання про навколишнє середовище, про його структуру й орієнтування в ньому, властиві саме цьому народу. У повсякденному спілкуванні ми не просто говоримо, а й закріплюємо ці уявлення, в тому числі й проте, що означає бути чоловіком чи жінкою, а також про те, як їм «слід» поводитися та розмовляти в суспільстві [3, с.456].

Враховуючи незаперечний взаємозв'язок між «думкою і мовою», описаний В. Гумбольдтом і А. Потебнею, а також гіпотезу Сепіра-Уорфа про те, що мова є не тільки продуктом суспільства, але і засобом формування його мислення та ментальності, можна з упевненістю сказати, що ті ролі та моделі поведінки, які ми реалізуємо у своєму дорослому житті, залежить, у тому числі, і від того, що і якою мовою нам говорили у дитинстві, тобто яка картина світу була сформована у нас нашими батьками, друзями, родичами, вчителями/-ками, засобами масової інформації, представниками/-цями мистецтва, релігії тощо.

У сучасній лінгвістиці при вивченні людини в мові надзвичайного значення набувають індивідуальні характеристики мовної особистості, увага мовознавців звернена на ті з них, що мають відношення до статі, що і відображається у багатоаспектних сучасних гендерних дослідженнях. Відповідно до результатів роботи О. Малахової, в Україні питанню гендера в мові присвятили свої дослідження: М. Дмитрієва, Л. Ставицька, О. Семиколенова, О. Артемьєва (терміносистема й методологія гендерної лінгвістики); М. Брус, А. Нелюба, Я. Пузиренко; А. Архангельська (назви осіб за статтю); О. Зарецький, Л. Бессонова, О. Маслова, О. Фоменко, О. Соколинська (гендерний аналіз дискурсів); Е. Мінаєва, О. Бондаренко (концептосфера мови в гендерному аспекті аналізу); Л. Павлюк, О. Малахова (функціонування й вербалізація гендерних стереотипів); В. Слінчук, Н. Білоус (творення гендерних образів, характерів); О. Сизова, Є. Кононенко (гендерний аспект перекладознавства); В. Кудря, О. Маслова (сексизм у мові); Є. Виноградов (квір-ідентичності) [2].

На особливу увагу заслуговує вихід друком у 2007 році Українського асоціативного словника С. Мартінек, та у 2013 році підручника із гендерної теорії «Гендер для медій» співавторок М. Маєрчик, Л. Малес, Т. Марценюк, О. Плахотнік, О. Приходько, О. Синчак та С. Шимко [2, с.3].

Представниками та представницями західної гендерної лінгвістики є

К. Кедрон, Р. Лакофф, Д. Спендер, Д. Таннен, М. Хеллінджер та Д. Кемерон, у Беларусі питанням репрезентації гендерних відносин у мові, зокрема у фразеології, займаються А. Першай, Н. Мартинюк, у Російській Федерації різним аспектам гендерної лінгвістики присвятили свої роботи А. Кіріліна, Н. Ажгіхіна, О. Вороніна, О. Здравомислова та Л. Дзасежева.

На думку А. Першай, гендер не є ізольованою категорією, він вбудований у різні соціальні інститути, такі як сім'я, шлюб, сексуальність, вік, освіта, громадянство тощо, і називає, закріплює або «підказує» стандарти нормативності та положення індивіда по відношенню до неї. Згодна з науковцем і К. Кедрон, яка стверджує, що гендер є активною категорією, яка «змушує» нас – носіїв мови – думати системою стереотипів, діяти згідно цілого ряду норм, відхилення від яких карається громадським осудом [4].

На сьогоднішній день мова насичена стереотипами, але проблема у тому, що далеко не завжди вони очевидні, і часто носії мови навіть не усвідомлюють, що вони є «бранцями» уявлень, закладених у їх власній мові. «У той же час гендерномарковані слова і вирази лінгвістично дають або віднімають право на доступ до соціальних ресурсів, які можуть виражатися як символічно, так і цілком «матеріально», наприклад, у праві успадкування власності, прийомі на роботу або можливості укладання шлюбних відносин» [4].

Фрази наших учителів/-льок на кшталт *«хлопці, будете носити парти, столи, стільці»*, *«дівчата, ви сьогодні чергуєте у столовій»*, *«дівчата, ми сьогодні будемо вчитись в'язати/ вишивати/ готувати»*, *«хлопці, ми сьогодні будемо пиляти/ свердлити/ клеїти»*, *«писати твори – не чоловіча справа»*, *«збирати та розбирати автомат – це не жіноча справа»* і цілий ряд інших не тільки дають носіям досить чітко окреслені уявлення про обидві статі, але й «стимулюють» певну поведінку в рамках цих уявлень.

Сучасний словник гендерних термінів Т. М. Мельник і Л. С. Кобелянської визначає термін *«андроцентризм»* як прирівняння чоловічих моделей життя і мислення до загальнолюдських і зосередження на них як на універсальних при аналізі відносин між статями; розгляд історичної реальності з позиції чоловічого панування в суспільстві [5, с.15].

Андроцентризм у мові – це вербалізація такого способу мислення. Андроцентризм у мові виявляється на різних рівнях. Передусім це рівень морфологічний, адже унаслідок гендерної асиметрії переважна більшість найменувань осіб як чоловічої, так і жіночої статі – це іменники чоловічого роду, особливо – назви професій, посад, важливих і престижних соціальних ролей (*директор, ректор, студент, доцент, академік, професор, учитель,*

кандидат, завуч, літературознавець, педагог, океанолог, еколог, економіст, зоолог, диригент, дизайнер, фінансовий консультант). По-друге, мовний андроцентризм виявляється на синтаксичному рівні, оскільки про все важливе, престижне, професійне, офіційне прийнято говорити у чоловічому роді.

Згідно твердження Олени Синчак, поняття мовного андроцентризму включає в себе загальний чоловічий рід, лексичні лакуни, асиметричні образи статей та пейоративізацію іменників жіночого роду. Загальний чоловічий рід переважає у текстах різних жанрів: від національного гімну (*І покажем, що ми, браття, козацького роду*), до підручників (*Любий першокласнику!*), офіційних документів, оголошень про роботу (*Нароботу потрібні офіціанти, кухарі і бармени; Приймаємо студентів*), назв свят (*Деньвчителя, День студента, День бухгалтера*), почесних звань (*Заслужений учитель, Член-кореспондент НАН України, Почесний доктор НАН України*). Медійні тексти в цьому теж не виняток (*Склад Кабміну уріжуть до 16 чоловік – УТ*) [6, с.118].

Явище, коли на позначення багатьох професій, посад, важливих і престижних соціальних ролей пропущено назви жіночого роду, називається лексичними лакунами. З одного боку, сюди входять назви професій, якими віддавна займалися виключно чоловіки: *столяр, тесля, електрик, шахтар, зброяр, каменярь, пілот, мореплавець*. З іншого боку, є ціла низка професій та посад, які все ще залишаються «недосяжними» для жінок: *декан, аспірант, доктор наук, кандидат наук, професор, академік, учитель, викладач, директор, декан, заступник декана, проректор, педагог, завпед, президент*. Попри те, що ці посади посідають і жінки, їх продовжують називати за допомогою форм чоловічого роду. Натомість тільки форму жіночого роду мають назви деяких низькокваліфікованих занять: *домогосподарка, нянька, покоївка, манікюрниця, педикюрша* [6, с.120].

Асиметричні образи статей закодовані також у граматиці, лексиці та фразеології. Наприклад, вони засвідчені такими неспівмірними назвами людей за професіями та соціальними ролями:

- *акушерка* «жінка із середньою медичною освітою, яка має право самостійно надавати медичну допомогу при пологах» – *акушер* «лікар-фахівець з акушерства»;
- *секретарка* «особа, що веде ділове листування окремої людини або діловодство установи чи організації» – *секретар* «особа, яка очолює адміністративний орган певної організації – Держсекретар США, Генеральний секретар ООН або відповідає за організацію поточної роботи – Учений секретар, Прес-секретар»;

- *радник* «службова особа – радник президента» – *порадниця* «жінка, яка дає поради»;
- *годувальник* «той, хто утримує кого-небудь, джерело засобів існування» – *годувальниця* «жінка, яка годує груддю дитину»;
- *машиніст* «фахівець, робітник, що керує машиною» – *машиністка* «те саме, що друкарка» [6].

Андроцентризм мови виявляється також у пейоративізації (від французького *réjoratif* або латинського *rējōrāre* – робити гіршим) іменників жіночого роду. Коли жінки наважуються виходити за межі дому та ставати не тільки дружинами і матерями, але й *робітницями*, *спеціалістками*, *керівницями* в абсолютно різних сферах суспільного життя, дуже часто їхня діяльність наражається на суспільний осуд або висміювання. Наприклад, коли кажуть, що він – *професіонал*, то мають на увазі його професійні якості. Однак, коли про жінку кажуть *професіоналка*, то її професію часто асоціюють з проституцією. Подібну ситуацію спостерігаємо і у наступному випадку: *дальнобійник* «шофер дальніх рейсів на вантажівці» – *дальнобійниця* «повія, яка обслуговує шоферів дальніх рейсів на певній ділянці траси» [6, с.122].

Механізми підпорядкування жінок реалізуються й андроцентричною структурою мови, і прийнятими в суспільстві мовними практиками. Закодований у мовних нормах, розглянутий нами вище, сексизм назвемо **інституалізованим** (узаконеним) **сексизмом**. Але існує також щоденний сексизм, що виявляється в мовленні та мовних практиках, зокрема, у системі звертань, компліментів, похвал, відзнак чи називань тощо. Встановлення цих владних/субординативних смислів може відбуватись за допомогою найрізноманітніших інструментів, з яких розглянемо гендерну метафору, гендерні стереотипи і сексистське висловлювання (у тому числі сексистські анекдоти та жарти) [6].

Під поняттям **гендерної метафори** в гендерній лінгвістиці розуміється перенесення не тільки фізичних, але й всієї сукупності духовних якостей і властивостей, об'єднаних словами *жіночість* і *мужність*, на предмети, зі статтю не пов'язані [7, с.48]. Гендерну метафору часто використовують у медіях (особливо в заголовках) для створення сенсаційних образів, які б привертали увагу до повідомлення:

- Чим інтеручений відрізняється від *інтердівчинки* (ДзТ);
- Прем'єр розповів, коли *візьме собі в міністрижінку* (УП);
- Жінки та політика – особи однієї статі. Обидві *привабливі та підступні*. Обидві багато обіцяють і не завжди виконують.

Дуже часто гендерна метафора вживається і як художній фігуральний засіб. Зокрема, на образності гендерної метафори побудоване есе Галини Пагутяк «Стара панна Львів» [6, с.123].

У різний спосіб конструюють гендерну поляризацію, жіночу сексуальність як залежну від чоловіка і сексистські висловлювання, що ґрунтуються на гендерних стереотипах:

- «Для того, щоб «увімкнути» в собі Україну, достатньо приїхати в Україну навесні, коли квітнуть каштани і коли починають роздягатися українські жінки» (В. Янукович) [8];
- «Чоловік, який поважає себе, не буде ходити по магазинах і допомагати дружині, навіть якщо вона вагітна» (Й. Вінський) [8];
- «В аспірантурі краще вчаться дівчата менш яскравої та немодельної зовнішності» (М. Табачник) [8];
- «Ця криза, як-то кажуть, це така жінка...як сказати...яка потребує дуже великої уваги...Жінка – увесь час вона потребує великої уваги. А криза – це така особлива жінка, я сказав би так... І її треба зустрічати дуже добре – з квітами, знаєте, уважно... З нею потрібно поводитися з великою увагою і повагою...» (В. Янукович) [9];
- «Економіка – це така жінка, яку треба пестити і любити (В. Янукович) [9];
- «Те, що мені кажуть, що з жінкою марно сперечатися, – неправильно, я з цим не згодний. Я, насамперед, вважаю, що вона – прем'єр-міністр і повинна відповідати за кожне своє слово. А якщо вона жінка – то повинна йти на кухню і показувати там свої примхи (В. Янукович) [9].

Не зважаючи на те, що Україна підписала низку міжнародних угод, за якими питання досягнення гендерної рівності мають стати одними з пріоритетних напрямів діяльності держави, «перші особи» нашої держави дозволяли собі такі висловлювання, які яскраво віддзеркалюють загальні тенденції в українському суспільстві. **Мовний сексизм** глибоко закорінений у практики щоденного спілкування. Зокрема, він виявляється у звертаннях до жінок: *ластівко, голубко, сонечко, красуне*. Якщо ваш начальник звертається до вас *ластівко моя*, а Ви не можете відповісти йому *мій голубе* – це мовний сексизм. Коли в маршрутці незнайомий чоловік звертається до молодій дівчині *сонечко, красунечко*, а вона не може відповісти йому *місяцю ясний, красене*, бо це звертання – надміру інтимні й прозвучали б занадто комічно, – це мовний сексизм [6, с.124].

Подібні речі можуть видаватися дрібницями, але ці дрібниці визначають механізм підтримки владно-домінантних позицій. Такі, на перший погляд, невинні слова в устах гендернонечутливої людини в

реальності призводять до дуже серйозних негативних наслідків – до дискримінації та приниження людей за ознакою статі, утвердженнь переваги однієї статі над іншою, приписування представникам кожної статі «визначених природою» занять, ролей, статусів і професій.

Будь-яке виховання особистості, у тому числі і гендерне, здійснюється під впливом родини, освіти, засобів масової інформації, релігії, мистецтва, мови, правової та державної політики. Якщо говорити саме про освіту, то, на жаль, наявна в Україні система освіти не є гендернонейтральною, оскільки її структура та наповнення орієнтовані більше на хлопців, ніж на дівчат. Це повністю відбивається і в мові.

Група іменників, які називають осіб задіяних у сфері освіти включає: а) назви осіб, які здійснюють навчальний процес; б) назви осіб, на яких спрямований навчальний процес. Розглянемо назви осіб, які здійснюють навчальний процес. У тільки чоловічому роді назви осіб, які здійснюють навчальний процес складають 0,4 %: *метр, доцент, декан, педагог, ректор і т. д.* Тобто, ми бачимо, що в цій підгрупі тільки в чоловічому роді вживаються назви осіб, що посідають вищі посади в даній галузі.

Інша справа з іменниками тільки в жіночому роді, які складають всього 0,02 %, і це такі назви: *бонна, дуенья і т. д.* Бачимо, що назви осіб, які здійснюють навчальний процес, у тільки жіночому роді, по-перше, застарілі, по-друге, стосуються не так навчання, як виховання.

Лише 0,2 % відповідників існує на позначення осіб, які здійснюють навчальний процес: *викладач – викладачка, вихователь – вихователька, учитель – учителька*, хоча, коли порівняти статистики різних країн, то чітко видно, що з року в рік частка жінок в учительській професії неухильно зростає.

Інша закономірність полягає в тому, що частка педагогів – чоловіків зростає від нижчого до вищого ступеня освіти: мінімум чоловіків працюють учителями початкової школи, більше їх з'являється в старшій школі, а ще більше – у середній спеціальній та вищій ланках освіти.

Якщо говорити про назви осіб, на яких спрямований навчальний процес, то іменники тільки в чоловічому роді складають 0,9 %: *аудитор, бурсак, буриш, дисертант, екстерн, ліцеїст, магістр і т. д.* Тобто, це назви учасників процесу, які в своїй більшості вживаються і в наш час, і часто називають осіб, що здобуває (або здобула) певний ступінь.

У жіночому роді налічується 0,1 % назв осіб, на яких спрямований навчальний процес. Серед них такі слова: *інститутка, курсистка, пепіньєрка і т. д.* Тобто це застарілі слова, що не є актуальними в наш час.

У жіночому і чоловічому роді з паралельною семантикою в підгрупі назв осіб, на яких скерований навчальний процес, складає 1 %: *абітурієнт – абітурієнтка, дипломант – дипломантка, вихованець – вихованка, випускник – випускниця, шестикласник – шестикласниця* тощо [10].

Отже, в навчальному процесі теж спостерігається гендерна нерівність. Попри те, що більшість шкільних викладацьких посад займають жінки, керівні посади в освіті вони отримують рідше. Учителі-чоловіки швидше і пропорційно частіше отримують адміністративні посади. Це знаходить своє відображення в мові; бо тільки в чоловічому роді існують назви керівних посад в освіті. Також спостерігається тенденція зростання від нижчого до вищого ступеня освіти, а тому тільки в чоловічому роді вживаються слова-назви викладачів у вищих навчальних закладах. Назви осіб, що здійснюють навчальний процес, які вживаються тільки в жіночому роді, стосуються переважно виховання і є застарілими в наш час.

Щодо об'єктів навчання, то тільки в чоловічому роді вживаються назви, які, на відміну від назв тільки в жіночому роді, використовуються в наш час і вказують на особу, що здобула, або здобуває певний ступінь, але стосуються вони рівнозначно як чоловіків, так і жінок. Тоді коли лише в жіночому роді використовуються застарілі назви, що не є актуальними в наш час.

На думку Світлани Сененко, сексизм є не менш шкідливим і для чоловіків. Він обмежує їхній професійний вибір (спробуйте, наприклад, знайти чоловіка — вихователя дитячого садочка!), відбирає в них дітей у разі розлучення, нав'язує багатьом із них жорсткий, брутальний стереотип мужності, що передбачає необхідність домінування і контролю, а якщо не виходить — то й насильства над жінкою. Очевидно, що з такими установками здорових стосунків, які базувалися б на коханні-інтимності, побудувати неможливо, а отже, сексизм, фактично, позбавляє цих чоловіків можливості особистого щастя.

Ще одним класичним проявом античоловічого сексизму є «зведення чоловіка до ролі економічно-сировинного придатку сім'ї, переконаність у тому, що відповідальність за матеріальне забезпечення лежить виключно на чоловікові». Борці з сексизмом не хочуть зняти відповідальності з чоловіків і перекласти її на жінок. Розподіл сімейних обов'язків — це внутрішня справа сім'ї, і багато що тут залежить не тільки від чийогось бажання, а й від різних обставин, у тому числі й зовнішніх. Проста відмова від сексизму дає чоловікам додаткові рівні свободи для кращого вирішення сімейних завдань [9].

Як же ми можемо подолати мовний сексизм і що таке несексистська мова? Завдяки прийнятій у 1990 році Радою Європи рекомендації про

усунення сексизму з мовного вжитку та затвердженій у 2010 році резолюції про боротьбу з сексистськими стереотипами в медіях, наразі в країнах Європи та в США несексистська мова визнана загальноприйнятною та обов'язковою на міжнародних зустрічах усіх рівнів та в офіційній документації.

Лінгвістки й активістки розробили рекомендації щодо поступової зміни мовних норм, які включали в себе стратегію нейтралізації та стратегію фемінізації. Потрібно наголосити, що впровадження цих стратегій в будь-яку мову має свої особливості, адже кожна мова є унікальна і потребує індивідуального підходу. Наприклад, англійська мова, позбавлена граматичної категорії роду, розвинула стратегію нейтралізації, тобто уникнення будь-яких форм, що вказують на стать у назвах професій та занять. Наприклад, усі слова з коренем *man* (чоловік) послідовно заміщені на *person* (людина), замість *policeman* чи *fireman* пропонують вживати *policeofficer* і *firefighter*, замість *sportsman* вживають *athlete*; замість займенників *he/his* на позначення людини загалом уживають або паралельні форми *she/he*, *they*, або ж виключно жіночі форми *she* і *her*.

Наприклад: *The student may exercise his right to appeal. He must do so before the due date.* – *The student may exercise her/his (their) right to appeal. She/he (they) must do so before the due date.*

До німецької мови була застосована стратегія фемінізації, тобто кожна назва людини за професією чи родом занять подається у формах жіночого і чоловічого родів (*Lehrfrauenund Lehrlinge* – учениці й учні; *liebe Zuschauerinnenund Zuschauer* – шановні глядачки і глядачі; *Kolleginnenund Kollegen* – колежанки та колеги). На письмі вводяться окремі графічні знаки. Наприклад, на позначення загального роду вживають жіночий *StudentIn* – студентКа, *LehrerIn* – викладачКа, або паралельні форми в дужках *Student(in)* – студент/-ка, *Lehrer(in)* – викладач/-ка чи через слеш *Student/innen* – студенти/-ки, *Lehrer/innen* – викладачі/-ки. Реформи французької мови поєднали опис ані вище стратегії в одну – змішану стратегію [6, с.126-127].

Українській мові властиве пряме називання (номінація) осіб жіночої статі за допомогою майже десятка суфіксів різної продуктивності (-иц(я), -ин(я), -к(а), -ш(а), -их(а), -ес(а), -ис(а), -j(а)), причому часто номени як осіб жіночої, так і осіб чоловічої статі паралельно утворюються від корневої морфеми, а не тільки номени осіб жіночої статі від от основи номена особи чоловічої статі. Такі суфікси не мають негативного забарвлення, наприклад: *досліджувати* → *дослід+ник+я* і *досліджувати* → *дослід+ниц+я*. За

результатами досліджень О.А. Малахової, в українській мові нині абсолютно стилістично нейтральними й правомірними (зафіксовані у згадуваному вже Великому тлумачному словникові сучасної української мови) є слова автор і *авторка*, абітурієнт і *абітурієнтка*, абонент і *абонентка*, абстракціоніст і *абстракціоністка*, авантюрист і *авантюристка*, автоматник і *автоматниця*, автомобіліст і *автомобілістка*, агітатор і *агітаторка*, агроном і *агрономка*, адміністратор і *адміністраторка*, адресант і *адресантка* ... і це тільки літера «А»! [11, с.4-5]

У той же час Словник не фіксує жіночого роду у таких назв професій і родів діяльності як *аудитор*, *авіадиспетчер*, *авіатор*, *автовласник*, *автоводій*, *автоінспектор*, *автономіст*, *автопасажир*, *агент*, *аграрник*, *агресор*, *акціонер* і ще 105 слів на літеру «А».

Але український жіночий словотвір наразі дуже стрімко розвивається, і, згідно результатів глибокого та ґрунтовного дослідження А. Нелюби, для творення фемінітивів в українській мові найчастіше використовують наступні суфікси [12, с.49-54]:

- суфікс-*К-*, який є найпродуктивнішим, позаяк за його допомогою утворено більшість фемінітивів-новотворів (*доцент* – *доцентка*, *ректор* – *ректорка*, *учитель* – *учителька*, *аспірант* – *аспірантка*, *студент* – *студентка*, *абітурієнт* – *абітурієнтка*, *дипломант* – *дипломантка*, *ліцеїст* – *ліцеїстка*, *магістр* – *магістерка*, *викладач* – *викладачка*, *президент* – *президентка*, *директор* – *директорка*, *професор* – *професорка*, *кандидат* – *кандидатка*, *депутат* – *депутатка*, *прем'єр* – *прем'єрка*);
- суфікс-*ИЦ-*, який додається до чоловічої основи на *-(н)ик*, *-ець* (*засновник* – *засновниця*, *підприємець* – *підприємниця*, *переможець* – *переможниця*, *початківець* – *початківниця*);
- зростає продуктивність суфікса *-ИН-*, який раніше використовувався лише в кількох словах, а тепер додається і до основ на *-ець* (*виборець* – *виборчиня*, *фахівець* – *фахівчиня*), і до основ на приголосний, які тривалий час вважались як такі, що не піддаються фемінізації (*зоолог* – *зоологиня*, *еколог* – *екологиня*, *філолог* – *філологиня*, *шеф* – *шефиня*, *член* – *членкиня*, *ворог* – *ворогиня*, *фотограф* – *фотографиня*). До речі, знаний український філолог Олександр Пономарів прокоментував цю тенденцію так: «*Продавчиня*» звучить набагато краще, ніж «*продавиця*». Порівняймо: «*кравчиня*» від «*кравець*», як «*продавчиня*» від «*продавець*». «*Фотографиня*» незвично, але відповідає законам українського словотвору, і до цього слова можна звикнути».

- Суфікс *-ЕС-* додається до іншомовної основи (*барон – баронеса, критик – критикеса*), хоча він є найменш продуктивним зі всіх (навіть *поетка* витісняє *поетесу, акторка – актрису*).

Але справа не тільки в суфіксах. За О. Малаховою, до засобів, що продукують андроцентризм у мові і яких варто позбавлятися, належать також:

а) використання при звертанні до осіб обох статей тільки іменників чоловічого роду у формі однини: *Дорогий **друже!***; краще – *Дорогі друзі!*;

б) використання при звертанні до осіб обох статей тільки іменників у формі множини, що утворені від іменників чоловічого роду: *Шановні **журналісти!** Дорогі **студенти!***; можна використовувати збірні поняття – *Шановні журналістки й журналісти!* чи *Шановна медіаспільното!*; *Дороге студентство!*; *Шановна аудиторія!*

в) використання у поєднанні із займенником дієслова у формі теперішнього часу чоловічого роду: *Якщо **ти здатний** вивчити ці слова...*; краще – *Якщо ти можеш вивчити ці слова ...* чи *Якщо ми здатні вивчити ці слова ...*

г) узгодження дієслова з іменником у формі чоловічого роду однини, якщо йдеться про жінку; якщо ще важко сприймаються слова *директорка, завідувачка*, то можна хоча б використовувати суфікс і закінчення жіночого роду: *Ректор університету повідомила...* [11, с.5-6]

Можемо зробити висновок, що випадки владних/субординативних гендерних смислів та пейоративізації назв жіночого роду засвідчують, що мова виконує нормотворчу функцію. Завдяки актам опису і називання вона створює чоловіче як позитивне, статусне і як власне норму. Наведені приклади показують, що мова не є нейтральною й аполітичною. Вона функціонує як соціальний інститут, який вибудовує смисли дискурсивно, а відтак, гендерує суспільство [6].

В українському суспільстві, як в будь-якому патріархатному суспільстві сексизм спрямований в найбільшій мірі на жінок. Використання нами сексистської мови, транслювання гендерних стереотипів призводить до звуження сфер та засобів жіночої самореалізації до приватної сфери та до, так званих, «жіночих» видів зайнятості, до жорсткіших вимог та приписів щодо жіночої моральності і поведінки та, відповідно, до суворіших санкцій за їх порушення; до підвищених естетичних вимог до жіночої зовнішності; до контролю над жіночим тілом і сексуальністю; до гіперболізації жіночих репродуктивних функцій тощо. У той же час сексизм обмежує можливості особистісного та професійного росту і для чоловіків, змушує їх поводитись

не властивим для багатьох з них чином, позбавляє їх можливості особистого щастя тощо.

Ми, звиклі до норм своєї мови, при звичаюємось до того погляду, який вона нам накидає. Але протягом багатьох років європейські країни змінюють та формують цю мовну норму самі, і роблять це успішно. Тож черга за українством, тим більше, що українська мова дає нам майже необмежені можливості для вироблення адекватного сучасного жіночого назовництва.

Література

1. Кімел Майкл С. Гендероване суспільство/ Пер. з англ. С. Альошкіна. – К.: Сфера, – 2003. – 490 с.
2. Малахова О.А. Гендер в сучасній українській лінгвістиці: джерела й перспективи / Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії: зб. Матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (27-29 квітня 2011 р). – Тернопіль, 2011. – С. 366-369.
3. Скорик М.М. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник / Скорик М.М. – К.:“К.І.С.”,2004.–536с.
4. Гендерная лингвистика в Беларуси и Чехии: беседуют Катерина Кедрон и Александр Першай [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thebridge-moet.org/%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B2-%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8-%D0%B8-%D1%87%D0%B5/>.
5. Мельник Т.М., Кобилянська Л. С. Сучасне гендерне мислення. – К.,2005.–167 с.
6. Гендер для медій // М. Маєрчик, Л. Малес, Т. Марценюк, О.Плахотнік, О. Приходько, О. Синчак та С. Шимко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.boell.org/uk/2013/12/30/gender-dlya-mediy>.
7. Резанова З.И. Гендерная метафора: типология, лексикографическая интерпретация, контекстная репрезентация// Вестник томского государственного университета // Филология. № 2(14), 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/Sony/Downloads/gendernaya-metaphora-tipologiya-leksikograficheskaya-interpretatsiya-kontekstnaya-reprezentatsiya.pdf>.
8. Політики і сексистські висловлювання в минулому і нині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://povaha.org.ua/polityky-i-seksystski-vyslovlyuvannya-v-mynulomu-i-nyni>.
9. Сексизм, безглуздий і нещадний // С. Сененко [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/seksizm,_bezgluzdiy_i_neschadniy.html.
10. Словник української мови, тт. 1–11, Київ: «Наукова думка», 1970 – 1980.
11. Малахова О. А. Ми у мові і мова в нас або Мова і гендер // Гендерний журнал «Я». – Харків: ГІАЦ «КРОНА», 2012. – № 3 (31). – 40 с. – С. 24 – 26.
12. Нелюба А.М. Інноваційні зрушення й тенденції в українському жіночому словотворі / Нелюба А.М. // Лінгвістика. – 2011. – № 2 (23).